

IN MEMORIAM – PAVAO TIJAN (1908. – 1997.)

MLADEN ŠVAB

(Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb)

Hrvatska kultura i znanost izgubila je još jednog svog djelatnika. Pavao Tijan bio je profesor, enciklopedik, svestrano obrazovan intelektualac, voditelj radio-emisija na hrvatskom jeziku na Radio Madridu kroz dva desetljeća, prevoditelj sa slovenskoga na hrvatski, s njemačkoga na španjolski, s hrvatskoga na španjolski i sa španjolskoga na hrvatski jezik, promicatelj hrvatske kulture u Španjolskoj. Svakako, jedan od najobrazovanijih intelektualaca u izbjeglištvu u koje se uputio u svibnju 1945., da bi potom dvije godine živio i djelovao u Rimu, a od 1947. do smrti, koja ga je zatekla 2. srpnja 1997., živi u Madridu. U Španjolskoj djeluje plodotvorno posredujući hrvatska, napose enciklopedička dosignuća u svoju drugu domovinu Španjolsku. Samo na kratko, u ljeto 1993. boravi u Hrvatskoj, prolazi kroz Zagreb i posjećuje svoj rodni Senj.

Pavao Tijan rođen je 15. lipnja 1908. u Senju, gdje je polazio gimnaziju i gdje je 1926. položio ispit zrelosti. Riječ je o bivšoj franjevačkoj gimnaziji koja je u vrijeme Tijanova školovanja imala pravo javnosti. Godine 1930. završio je slavistiku i kroatistiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Kao student pristupio je Hrvatskoj akademskoj udruzi *Domagoj*. Tijekom 1931. obavlja poslove privremenog pomoćnog urednika *Hrvatskoga književnog društva sv. Jeronima* te je za *Knjižnicu dobrih romana* sa slovenskog jezika preveo roman Frana Saleškog Finžgara *Dekla Ančka* (1913.). Zagovorom Senjanina Vinka Kriškovića, mladi Tijan postaje kućnim odgajateljem današnjega saborskog zastupnika Jakoba grofa Eltza, kojega je kroz tri godine (1931.–34.) uspješno pripremio za polaganje privatnog ispita zrelosti na zagrebačkoj klasičnoj gimnaziji. Sam Tijan rado se sjeća tog razdoblja života u kojemu je putujući Europom upoznao dio intelektualne i aristokratske Europe. Njegovo uspješno podučavanje mladoga grofa Eltza donijelo mu je drugi takav zadatak. Za privatni ispit zrelosti pripremio je Gabrijelu Habsburg, unuku nadvojvode Leopolda Salvatora i hrvatskoga podbana baruna dr. Vladimira Nikolića Podrinskog. Slijedom tih uspjeha, za vrijeme NDH 1941.–1942. postaje privatni profesor hrvatskoga jezika i književnosti Velimira i Mirjane, djece Ante Pavelića. Od 1935. do jeseni 1941. profesor je Nadbiskupske klasične gimnazije u Zagrebu gdje predaje hrvatski jezik i književnost. Plodna privatna i javna predavačka djelatnost omogućila je Tijanu da zajedno s Matom Ujevićem i Vjekoslavom Štefanićem u prvih nekoliko mjeseci, po uspostavi NDH izrade više udžbenika za srednje škole. Ta brzina možda danas iznenađuje, ali valja uzeti u obzir činjenicu da su dio predradnji za

njihovu brzu izradbu i objavu učinjeni poslije uspostave Banovine Hrvatske 26. kolovoza 1939. Riječ je o sljedećim srednjoškolskim udžbenicima: *Prve brazde, Hrvatska čitanka za I. i II. razred srednjih škola*, Zagreb, 1941., str. 393, II. izdanje 1942. i njezin nastavak *Sjetva. Hrvatska čitanka za 3. i 4. razred srednjih škola*, Zagreb, 1941., str. 536, a uz M. Ujevića surađuje na udžbeniku *Plodovi srca i uma. Hrvatska književnost od nar. preporoda do danas (Hrvatska čitanka za više razrede srednjih škola)*, Zagreb, 1941., str. 748; novo i prerađeno izdanje *Plodovi srca i uma*, Zagreb, 1944., str. 252.

Pavao Tijan

Jedan je od bližih suradnika Mate Ujevića u pripremnim radovima za izradbu *Hrvatske enciklopedije* još od 1938. Ujesen 1941. Tijan prelazi na rad u *Hrvatski izdavački bibliografski zavod* kao član središnjeg uredništva *Hrvatske enciklopedije* od 1940. U suradnji s M. Ujevićem i u sklopu HIBZ-a Tijan razvija mnogostruku djelatnost. Osim što je u najvišem operativnom tijelu *Hrvatske enciklopedije*, gdje dnevno rješava najrazličitije probleme koji se javljaju pri njezinoj izradbi, nalazi vremena te surađuje nizom članaka u svih pet objelodanjenih svezaka *Hrvatske enciklopedije*, Zagreb, 1941.–1945. Uz tu djelatnost u HIBZ-u urednik je *Književnog tjednika* (1–2, 1941. i 1–8–29, 1942.) i sljedećih biblioteka: Tekstovi i pregledi, Hrvatska misao i riječ kroz stoljeća, Vedra knjiga i Svjetski klasici kao i časopisa na stranim jezicima Croatia.

Književni tjednik imao je plejadu vrsnih suradnika. Među ostalim to su Tin Ujević, Vladimir Nazor, Ivan Goran Kovačić, Josip Horvát, Ljubomir Maraković, Vladimir Vlaisavljević, Vjekoslav Kaleb, Mladen Pozajić, Ivan Raos, Jaroslav Šidak, Zdenka Jušić Seunik, Ton Smerdel, Julije Benešić, Dobriša Cesarić, Viktor Kučinić, Vjekoslav Majer, Vjekoslav Štefanić, Petar Grgec, Frano Alfirević, Ljubo Wiesner, Josip Andreis, Mate Ujević, Alija Nametak, Oto Šolc, Ljubo Babić, Gustav Krklec. Kada su vlasti NDH osjetile da je »Književni tjednik« svojevrsan odmak od smjera koji je zastupala »Spremnost«, nakon devet mjeseci u kolovozu 1942., obustavljeno je njegovo izlaženje zbog »nestašice papira«.

Pod uredništvom Pavla Tijana HIBZ je izdavao časopis »Croatia« na njemačkom jeziku. Od 1941. do 1944. izašlo je šest luksuzno opremljenih svezaka velikoga formata i jedan na francuskom jeziku. Bio je to časopis u kojem su objavljivani prijevodi nekih od najpoznatijih hrvatskih književnika kao što su Matoš, Mihanović, Vojnović, Vidrić, Domjanić, Nehajev, Đalski, Kozarac, ali i suvremenika Nazor, M. Budak, D. Cesarić, M. Begović, T. Ujević, Lj. Wiesner, F. Alfirević, V. Car Emin, M. Bego. U časopisu su surađivali stalni suradnici HIBZ-ovih izdanja kao što su: A. Dabinović, P. Skok, M. Gavazzi, G. Novak, V. Štefanić, Lj. Babić, I. Meštrović, Gj. Szabo, A. Schneider, J. Horvat, V. Niče, Lj. Karaman, ali i istaknuti prvaci NDH poput Mladena Lorkovića, Josipa Milkovića i Tijasa Mortigije.

U biblioteci *Svjetski klasici* objelodanjeno je ukupno dvadeset i devet svezaka. Zanimljivo je da su najzastupljeniji Rusi s deset svezaka, Puškin s dva, Ljermontov s jednim i Dostojevski čak sa sedam. Francuzi su zastupljeni sa sedam svezaka: Racin, Balzac i Hugo, Španjolci sa četiri – Cervantes, Poljaci sa tri – Žeromski i Prus, te s po jednim djelom Litvanci – Tuglas, Britanci – Shakespeare i Nijemci – Goethe.

Tekstovi i pregledi u Hrvatska misao i riječ kroz stoljeće obasižu ukupno dvanaest svezaka, a sadržajno pokrivaju uglavnom memoarska i putopisna djela. Tako su ovdje uvrštena djela Č. Truhelke, A. Nemčić-Gostovanskoga, A. Oršića, *Neustädterovi memoari* iz 1848., *Pisma* I. A. Brlića sinu Andriji Torkvatu, Zoranićeve *Planine*, antologije iz književnosti Slavonije prije preporoda i kajkavske književnosti, Odlomci njemačkih putopisa XIX. i XX. stoljeća o hrvatskim krajevima i djelo koje se ne uklapa u spomenutu problematiku. Riječ je o Karamanovoj *Živoj starini*, koja kronološki zahvaća vrijeme hrvatskih narodnih vladara i 1943. obuhvaća spomenike iz Zadra i Splita, što je tada bilo nedopušteno. Ipak je NDH imala specijalne odnose s Kraljevinom Italijom, koja tada u svojim granicama drži te hrvatske gradove, ali i ne samo njih.

U biblioteci *Vedra knjiga* – riječ je o seriji dječje književnosti – objelodanjeno je trinaest svezaka. Pogledajmo Tijanov izbor autora. To su Puškin, Karalićijev, Hronsky, Pelin, Prpić s dvije knjige, Verbicki, Špoljar, Jušić-Seunikova, Eršov, Eschenbach, Bogumil i Agata Truhelka.

Dakle, u nepune četiri godine Tijan je uredio 54 sveska HIBZ-ovih izdanja, držim više nego impozantan broj.

Od 1943. do prosinca 1944., odazivajući se pozivu Tiasa Mortigije, Tijan uređuje još i kulturnu rubriku tjednika »Spremnost«. Uza sav taj obiman spomenuti urednički posao u HIBZ-u, do proljeća 1944. obnašao je dužnost književnoga tajnika, točnije njegovog drugog čovjeka, kojega je imenovao ministar bogoštovlja i nastave, kasnije prosvjete. Godine 1944. postaje pročelnikom za visoko školstvo i znanost Ministarstva prosvjete NDH. Na tom položaju znatan je njegov prinos utemeljenju Sveučilišta u Sarajevu s teološkim, pravnim i medicinskim fakultetom.

U svibnju 1945. Tijan odlazi u izbjeglištvo. Povlači se preko Krumpendorfa i iz Austrije te zajedno s drugim hrvatskim izbjeglicama dolazi u logor Fermo. Na poziv Krunoslava Draganovića ubrzo dolazi u Rim, gdje je jedan od četiri glavna suradnika knjige *Martyrium Croatiae*, Rim, 1946. koja je od hrvatskih svećenika u Rimu bila prevedena na latinski i predana početkom 1946. novoimenovanim kardinalima prigodom njihovoga dolaska u Rim. Za vrijeme boravka u Rimu 1945.–1947. Tijan polazi vatikansku školu za paleografiju, diplomatiku i arhivistiku, ali zbog odlaska u Španjolsku nije ju završio.

Koristeći bogato iskustvo u radu na *Hrvatskoj enciklopediji*, Tijan piše tridesetak članaka o Hrvatima i Hrvatskoj u *The Slavonic Encyclopaedia*, New York, 1947., koju je uredio i objelodanio Joseph S. Roucek.

Dolaskom u Madrid 1947., Tijan postaje svojevrsan kulturni poslanik Hrvata u Španjolskoj. Po dolasku u Madrid objavljuje zapažen prilog *La formacion de las naciones balcanicas de hoy* u španjolskoj reviji »Arbor« 1947., 23, 103–139. Tim radom kao i knjigom *Proceso de formacion de las naciones eslavas*, Madrid, 1952., str. 51, pokušava španjolsku kulturnu i znanstvenu javnost potaknuti na utemeljenje slavističke katedre na Filozofskom fakultetu Sveučilišta, ali ne uspijeva. Od 1956. do 1975. vodi hrvatsku emisiju Radio Madrida o kojoj dokumentirano piše u »Hrvatskoj reviji« 38, 1988.,

2, 281–309, 488–521 te objelodanjuje i kao zasebnu knjigu *Dvadeset godina u eteru: Osvrt na djelovanje hrvatskih radio-emisija iz Madrida*, München–Barcelona, 1988., str. 75. Tijanovo široko enciklopedičko zanimanje možda ponajbolje pokazuje njegovo opsežno djelo *Crisis del liberalismo en la Europa Central – El mito Masaryk*, Madrid, 1958., str. 429. Pavlu Tijanu, ili kako su ga u Španjolskoj zvali Pablo, a tako se i sam potpisivao na svim svojim španjolski pisanim tekstovima i knjigama, kao bliskom suradniku Mate Ujevića i višegodišnjem drugom čovjeku HIBZ-a, pripala je časna uloga posredovatelja hrvatskih enciklopedičkih postignuća u Španjolsku. Tako je Tijan izradio osnovu za enciklopediju španjolske kulture. Tijanov prijedlog je prihvatila španjolska vlada i on je imenovan tehničkim ravnateljem iako je bio njezin stvarni glavni urednik, ali to kao stranac nije mogao biti i formalno.

Španjolci su dobili u razdoblju 1963.–1969. petosveščanu *Enciclopedia de la Culture Española*. Tijan je kao pomoćnik glavnog urednika, uredio i enciklopedičko životopisno djelo *Forjadores del Mundo Contemporáneo*, 1–4, Barcelona, 1959.–1961. Do 1975. objelodanjeno u deset izdanja. Za španjolsku kulturnu javnost preradio je švedsku enciklopediju *Facta*, 1–8, Madrid, 1961.–1966. Sa hrvatskim temama surađivao je u katoličkoj velikoj enciklopediji *Gran Enciclopedia Rialp*.

S hrvatskog na španjolski preveo je među ostalim Begovićevu dramu *Bez trećega*, a na hrvatski prevodi suvremene španjolske komedioграфе Miguela Mihuru i Antonia Buero Valleju. S njemačkog na španjolski preveo je Dürematovu komediju *Romulus der Grosse*.

Osim suradnje u hrvatskim izbjegličkim časopisima kao što su *Hrvatska revija*, *Osoba i Duh*, *Glas sv. Antuna* i *Studia Croatica* surađuje i u hrvatskom katoličkom kalendaru iz Chicaga kao i u brojnim španjolskim časopisima i revijama, hrvatskom čitateljstvu uglavnom nepoznatima.

Svojem sugrađaninu Senjaninu, također izbjeglici, Vinku Kriškoviću u znak zahvalnosti za pomoć priredio je 1955. njegovu knjigu *Posljednji eseji*. Rodni grad Senj koji je nakratko posjetio 1993. bio je Tijanova početna inspiracija. O njemu je pisao nekoliko puta: *Senj, kulturno-historijska šetnja gradom po priloženom tlocrtu*, Zagreb, 1931., str. 64, zatim *Grad Senj u povijesti i kulturi hrvatskog naroda*, Zagreb, 1940., kao prva knjiga u Akademijinoj seriji Hrvatski kulturni spomenici te djelo *Senjske storije i čakule*, Zagreb, 1940.

Suvišno je navoditi Tijanovu suradnju u međuratnoj periodici kao i u onoj koja je izlazila za vrijeme NDH. Kao filolog bio je jedan od pokretača udruge *Hrvatski jezik* 1938. te je uz njegovoga predsjednika Stjepana Ivšića bio tajnik te udruge kao i odgovorni urednik časopisa »Hrvatski jezik«, dok je glavni bio Ivšić.

Pavao Tijan bio je enciklopedik u punom smislu te riječi. Njegova djelatnost u izbjeglištvu u Španjolskoj najbolje pokazuje koji je gubitak hrvatska kultura i znanost pretrpjela njegovim boravkom u izbjeglištvu. Svoje sposobnosti i znanje unatoč tome nesebično je ugradio i u kulturu i znanost španjolskog govornog područja.

Još prošle godine u veljači nakon oporavka i povratka iz bolnice namjeravao je doći u Zagreb u ljeti, a ujesen čak i na duže vrijeme, dakako ako mu to zdravlje dopusti. Prema pismu od 22. veljače 1996. upućenog autoru ovih redaka, dvojio je da li će stići djelomično redigiranu građu i bilješke o *Hrvatskoj enciklopediji* uobličiti u »kakav elaborat za nutarnju porabu« ili će napisati o tome knjigu te nastavlja: »Ali nisam siguran, da li ću na to još dospjeti. U svakom slučaju uredit ću tako, da se ta iskorištena i neiskorištena redigirana i još nesređena građa nađe u arhivu Leksikografskoga zavoda«.